

development of the humanitarian culture to eliminate the negative impact of mass media and other factors harmful for the spiritual safety.

Key terms: *Spiritual safety, mass media, culture, society, personality.*

Олексієнко Роман Вікторович – магістр, викладач, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: dollar.orv@gmail.com

Oleksiienko Roman Viktorovych – Master, Teacher, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: dollar.orv@gmail.com

УДК 378.091.2:613

ВІДКРИТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТВОРЕННЯ ВАЛЕОНАСИЧЕНОГО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

С. О. Омельченко

У статті доводиться, що формування у здобувачів вищої освіти здорового способу життя, культури здоров'я як особистісно-ціннісної категорії духовно-соматичного розвитку людини є нагальною потребою сьогодення. Розкривається зміст концептуальних підходів до проблеми створення та функціонування валеонасиченого здоров'язбережувального простору сучасного вищого навчального закладу. Конкретизується тезаурус проблеми дослідження. Значна увага приділяється теоретико-методологічному обґрунтуванню відкритої соціально-педагогічної системи взаємодії підрозділів ВНЗ щодо формування здоров'я та здорового способу життя здобувачів вищої освіти. Наводиться модель відкритої соціально-педагогічної системи взаємодії підрозділів вищого навчального закладу.

Ключові слова: *відкрита соціально-педагогічна система, валеонасичений здоров'язбережувальний простір, здоровий спосіб життя, здоров'я, вищий навчальний заклад, студентська молодь.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Питання

зміцнення здоров'я дітей і молоді є актуальною проблемою сьогодення, бо складні соціально-економічні умови, екологічна та духовно-культурна криза суспільства спричинили значне зниження рівня здоров'я, зокрема й соціального. Викликає занепокоєння тенденція зростання раннього алкоголізму, наркоманії, проституції серед молоді. У зв'язку з цим першочерговим завданням стає – формування здорового способу життя підростаючого покоління як умови збереження української нації, перспективи справжнього духовного оновлення наступних поколінь, запоруки якісних перетворень державного масштабу.

Зазначене вище зумовлює завдання в освіті – перетворити соціально-педагогічний простір ВНЗ у здоров'язбережувальний – а значить мова піде не лише про педагогіку як мистецтво виховання, а про здоров'язбережувальну педагогіку в межах соціального простору навчального закладу.

Сучасні комплексні міждисциплінарні стратегії оздоровлення молодого покоління орієнтовані на санітарно-гігієнічні напрямки й особистість здобувача вищої освіти. Здебільшого цей симбіоз продиктовано складною соціально-економічною та демографічною ситуацією в країні, негативними тенденціями щодо рівня здоров'я молодого покоління. За цих умов зрозуміло, що для перетворення навчального процесу ВНЗ у систему ефективного формування здорового способу життя здобувачів вищої освіти недостатньо набору окремих профілактичних, оздоровчих, корекційних заходів. Необхідний радикальний злам багатьох сталих педагогічних, психологічних і медико-біологічних стереотипів, потрібна відмова від емпіричних, приблизних, а інколи й абстрактних побудов цієї роботи [5, с. 101].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Системний аналіз соціально-педагогічної, філософської, психологічної, медичної, валеологічної літератури доводить, що сьогодні триває новий етап у науковому дослідженні феномена здоров'я, так само й соціального. У зв'язку з цим велику цінність становлять фундаментальні роботи О. Безпалько, І. Звереві, А. Капської, Л. Коваль, Б. Коротяєва, О. Кузьменка, В. Курила, Н. Лавриченко, Г. Лактіонової, Л. Міщик, В. Оржеховської, А. Рижанової, С. Савченка, С. Харченка, у яких висвітлено соціально-педагогічну роботу з дітьми та молоддю, розкрито теоретико-методологічні засади соціалізації особистості,

здійснено порівняльний аналіз різних підходів до уточнення змісту категорій «соціалізація», «соціальне виховання», «соціально-педагогічна технологія».

Проблема здоров'я активно розроблялася відомими філософами, культурологами, психологами В. Казначєвим, В. Климовою, В. Скуміним, Є. Спіріним, І. Фроловим, В. Леві, А. Маслоу. Не можна залишити поза увагою роботи М. Амосова, Г. Апанасенка, І. Аршавського, В. Волкова, Т. Данилюк, Л. Звизняковського, М. Саричева, що присвячені медико-біологічним особливостям зміцнення здоров'я молоді. Такі вчені, як: Е. Белік, В. Бобрицька, М. Болотова, І. Брехман, Е. Булич, М. Гончаренко, М. Гриньова, І. Мурахов присвятили свої праці валеології (науці про здоров'я людини). Особливої актуальності набувають дисертаційні роботи сучасних педагогів: В. Горашука, О. Дубогай, С. Кириленко, С. Лапаєнко, С. Свириденко, С. Тищенко, Н. Хамської, В. Шахненко, у яких розкриваються різні аспекти формування культури здоров'я та здорового способу життя молоді.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Привертають увагу багатогранні наукові доробки в галузі медицини, валеології, соціології щодо формування здорового способу життя молодого покоління, але проблема збереження та зміцнення здоров'я нації залишається актуальною потребою сьогодення. На жаль, педагогічною наукою не накопичено наукових підходів щодо обґрунтування теоретико-методичних засад функціонування відкритої соціально-педагогічної системи щодо підвищення рівня здоров'я. На нашу думку, останнє може бути вирішено за допомогою концептуальних положень соціальної педагогіки як науки та професійної реальної діяльності [5, с. 5–6].

Мета статті – розкрити сутність відкритої соціально-педагогічної системи вищого навчального закладу як передумови створення валеонасиченого здоров'язбережувального простору та обґрунтувати її ефективність.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Звертаючись до реалій сьогодення, помічаємо девальвацію цінностей особистості в сучасній дегуманізованій культурі, хоча в межах гуманістичної антропології та традицій філософії саме людина та її здоров'я повинні сприйматися як найбільша величина планетарного масштабу. Соціальна ідея духовно-

морального та здорового способу життя поступово набуває національно-державного значення. Саме така глобальна ідея може об'єднати навколо себе не лише здорові сили суспільства, що її втілюють у життя, а й країни, які вважають оздоровлення нації основою державної політики [5, с. 110].

Проблема формування здорового способу життя молоді існує як медична, психологічна, педагогічна, соціальна, тому що здоров'я має специфіку виявлятися на фізичному, психологічному, соціальному рівнях. В Україні затверджено багато державних програм, спрямованих на пропаганду здорового способу життя, створено мережу центрів здоров'я, відкрито різноманітні спортивні клуби, але значних позитивних зрушень у покращенні фізичного, духовного, психічного, соціального здоров'я студентської молоді не відбувається.

Аналіз державних документів таких як: Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2002 р.), Наказ Міністра охорони здоров'я України «Про поліпшення діяльності органів і закладів охорони здоров'я з питань формування здорового способу життя, гігієнічного виховання населення» (1999 р.), Наказ Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердженні здорового способу життя» (2002 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009–2015 роки» (2009 р.), Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір»» (2011 р.) та ін. – свідчить про те, що «пріоритетним завданням системи освіти є виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших як до найвищої індивідуальної та суспільної цінності» [6].

Сьогодні стратегічними завданнями розвитку системи вищої школи є досягнення такої якості підготовки фахівців, яка б надавала змогу поєднати фундаментальні знання в галузях соціально-гуманітарних, психолого-педагогічних і спеціальних навчальних дисциплін із навичками наукового узагальнення та вміння застосовувати теоретичні положення в практичній діяльності майбутніх спеціалістів.

Вищий навчальний заклад залишається основним соціальним інститутом, який надає вищу освіту, вирішує завдання розвитку та виховання молоді, але ВНЗ не в змозі створити всі умови для

ефективного формування здорового способу життя, бо цей процес має низку специфічних відмінностей порівняно з навчально-виховним процесом. У межах соціального простору вишу вирішення завдань ефективної соціалізації особистості, формування здорового покоління є можливим за умови ефективної взаємодії його структурних підрозділів.

Взаємодія структурних підрозділів ВНЗ характеризується наявністю певних механізмів, за допомогою яких не лише вирішуються соціальні протиріччя та конфлікти, а й координуються зусилля, досягається консенсус щодо поставленої мети та завдань. У нашому випадку, метою організованої взаємодії є формування здорового способу життя молоді та, як наслідок цього, збереження здоров'я нації та суспільний розвиток [5, с. 110].

За даними соціологічних опитувань на здоров'я людини найбільш суттєво впливають: спосіб життя – 50%; спадковість – 20%; навколишнє середовище – 20%; рівень медичної допомоги – 10%.

Спираючись на аналіз наукових джерел, нами виокремлено чинники, від яких залежить оздоровчо-виховна та освітня ефективність педагогічного процесу:

– педагогічні (правильність вибору засобів та методів, форм і технологій навчання, виховання здобувачів вищої освіти, професійна компетентність педагога та інших спеціалістів, які працюють у системі вищої освіти);

– соціальні (доступність занять фізичною культурою та спортом, оптимальна програмно-нормативна основа фізкультурно-оздоровчої роботи в системі вищої освіти);

– біологічні (морфофункціональні відмінності окремих статевих груп, індивідуальні особливості організму здобувачів вищої освіти та їх детермінація спадковістю);

– особистісні (мотивована поведінка студентської молоді в процесі оздоровчо-виховної та освітньої роботи) [5, с. 257].

Така багаточинникова залежність створює ненадійну систему формування в здобувачів вищої освіти здорового способу життя, бо за умови виключення чи послаблення хоча б однієї складової система не спроможна досягти педагогічної мети.

Наведене протиріччя можна подолати лише на основі розробки оптимальної концептуальної моделі управління процесом взаємодії структурних підрозділів ВНЗ у формуванні здорового способу життя студентської молоді.

Отже, сьогодні існує гостра потреба наукового осмислення й аналізу механізмів функціонування структурних підрозділів ВНЗ у системі формування здорового способу життя молоді.

У контексті наукового пошуку необхідно конкретизувати тезаурус проблеми дослідження.

Отже, згідно з позицією О. Безпалько, соціальне середовище – це сукупність соціальних умов виховання, яке безпосередньо впливає на механізми його регулювання. Зміни у виховному процесі обов'язково зумовлюються реформаціями в структурі та функціонуванні соціального середовища [1, с. 25].

На думку Ж. Петровича, соціально-виховне середовище – ознака соціального середовища чи сукупність умов життєдіяльності особистості, що цілеспрямовано впливають на її свідомість і поведінку для формування певних якостей, духовно-ціннісних орієнтацій і потреб. Це конкретний вияв суспільних відносин, який сприяє соціалізації індивіда, адаптивності особистості до мінливого середовища, усвідомленні себе людиною, якій близькі та зрозумілі інтереси інших людей [2, с. 101-103].

Валеонасичений здоров'язбережувальний простір ВНЗ – сукупність економічних, соціально-політичних, психологічних, педагогічних, медичних, культурно-духовних умов самореалізації особистості в напрямку збереження, зміцнення індивідуального та суспільного здоров'я, формування здорового способу життя [4, с. 5].

Спільними домінуючими здоров'язбережувальними ідеями функціонування кожного зі структурних підрозділів ВНЗ у межах соціально-виховного середовища навчального закладу стали: реалізація природних нахилів і задатків як основа задоволення та щастя, успіху особистості в побутовій, навчальній, трудовій, спортивній, професійно-орієнтованій діяльності; почуття щастя як запорука психологічного, соціального, духовного, фізичного здоров'я; внутрішня та зовнішня гармонія як умова стабільності та краси життя кожної особистості; міцність духу як підґрунтя для подолання труднощів і негод повсякденного життя; любов як прагнення до життя та неперервного вдосконалення фізичного, соціального, психічного здоров'я [5, с. 100–101].

Відкрита соціально-педагогічна система вищого навчального закладу – це складноорганізована, самостійна, багатфункціональна система, взаємозв'язки та взаємодія складових якої впливають на розвиток особистості, забезпечують підвищення рівня та якості

здоров'я молоді. Функціонування вищезазначеної відкритої системи передбачає комплексний процес соціалізації, що носить інтеграційний характер як за змістом, так і за формами.

У процесі розробки моделі взаємодії підрозділів ВНЗ важливо визначити базові умови оптимальної побудови й функціонування відкритої соціально-педагогічної системи, що є гарантантами її динамізму, надійності й ефективності [4], [7]:

- наявність якісної та кількісної моделі результату, що очікується, – мети взаємодії структурних підрозділів ВНЗ у формуванні здорового способу життя в студентській молоді на певний період (рік, два тощо) та проміжних моделей на етапах реалізації інтегрованої моделі;

- вибір адекватних засобів, методів, програм, методик, педагогічних технологій, форм занять у системі підрозділів ВНЗ у процесі формування у здобувачів вищої освіти здорового способу життя;

- отримання об'єктивної інформації про стан об'єкта (терміновий та поточний), фактичну спрямованість і характер змін його функціонального стану (система педагогічного моніторингу);

- наявність вихідної інформації про керовані об'єкти в системі підрозділів ВНЗ, спрямованих на формування в здобувачів вищої освіти здорового способу життя, інформації про рівень індивідуальних особливостей, здоров'я, фізичного й психічного стану, детермінованості спадковості та біологічним віком;

- урахування екзо- та ендогенних чинників, якими є клімат, екологія, соціально-економічні умови життя сім'ї, фізкультурно-оздоровчі традиції, мотивація до занять, стимулювання діяльності здобувачів вищої освіти;

- графік запропонованих змін під час і на етапах фізкультурно-оздоровчої, освітньої та виховної роботи;

- корекція програм, методик, технологій формування в здобувачів вищої освіти здорового способу життя, якщо процес та його результат не відповідає запланованому;

- визначення ступеня деталізації моделі (кількість параметрів, структурних компонентів, характер зв'язку між ними);

- наявність системи аналізу, оцінки інформації та розробки механізмів керування взаємодією.

Справедливо зазначив В. Копа у своїй статті «Механізм реалізації соціокультурного ідеалу здоров'я»: «Використовуючи соціальну

значущість здоров'я, людина набуває здатності активно впливати на хід подій у суспільстві. Крім того, у багатьох країнах здоров'я є одним з критеріїв можливості зайняти соціально значущу посаду в суспільстві. Тим самим, визнається факт, що соціально значущим суб'єктом може бути тільки особа, яка володіє достатнім рівнем здоров'я. Тобто здоров'я можна віднести до одного з модусів соціальної значущості: слави, професіоналізму, знання, влади, багатства. Ці модуси є основними стимулами діяльності людей як соціальних істот. А певною діяльністю щодо досягнення здоров'я як модусу соціальної значущості є здоровий спосіб життя (як процедура чи спосіб)...» [3, с. 20].

Які саме структурні підрозділи ВНЗ можуть бути корисними в цьому випадку? Насамперед, багато залежить від адміністрації та керівництва будь-якого закладу, від їхньої ініціативи, від органів колегіального управління, навчального та наукового відділів, від інформаційно-культурного центру, спортивно-оздоровчого відділу.

Передусім, необхідно розробити схему мотивації, яка буде найбільш зручною для кожного конкретного випадку. Потім цю схему через упровадження в навчально-виховний процес інноваційних технологій необхідно реалізувати на практиці. Не менш важливим етапом є використання різноманітних засобів масової інформації для залучення як студентської молоді, так і співробітників до здоров'язбережувальної діяльності.

Система виховання й навчання здоров'я молоді передбачає обов'язкове включення різноманітних курсів, факультативів, свят, конференцій, семінарів, присвячених здоровому способу життя.

Значною мірою це все може бути реалізоване лише в тому випадку, якщо будуть ураховані три аспекти вирішення проблеми. По-перше, це освітній аспект: молода людина повинна отримати й засвоїти інформацію про те, що добре для здоров'я, а що погано. По-друге, аспект виховний: формування мотивації в кожного здобувача вищої освіти до того, щоб зберігати та зміцнювати своє здоров'я. І третій аспект (суто практичний), у якому необхідно передбачити план оздоровчих заходів: повноцінне фізичне виховання, харчування й формування оптимального психологічного клімату. Зрозуміло, що всі практичні заходи повинні проходити на тлі постійного моніторингу («виміру») рівня здоров'я. Лише цей показник дасть нам достовірну інформацію щодо виправданості наших дій та правильної спрямованості зусиль.

Системний аналіз досліджень дозволяє стверджувати, що лише за умови функціонування соціально-педагогічної системи можна вирішити будь-які завдання щодо формування, розвитку, соціалізації особистості. Органічний взаємозв'язок усіх структурних підрозділів ВНЗ дасть більш позитивні результати формування здорового способу життя.

На нашу думку, саме за взаємодії структурних підрозділів ВНЗ (для формування здорового способу життя здобувачів вищої освіти) у межах ВНЗ можна створити валеонасичений здоров'язбережувальний простір, у якому всі структурні підрозділи вишів були б об'єднані єдиною ідеєю, спільними зусиллями виконати замовлення держави щодо формування й виховання здорового покоління (див. рис. 1).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, теоретичною основою взаємодії структурних підрозділів ВНЗ із питань формування в молоді здоров'я та здорового способу життя стала розробка відкритої соціально-педагогічної системи, сутність якої полягає у визначенні завдань, принципів, методів і форм роботи зі створення валеонасиченого здоров'язбережувального простору в межах ВНЗ. Разом із цим, необхідно звернути увагу на те, що в процесі функціонування такої відкритої соціально-педагогічної системи треба створити механізми взаємодії єдності та наступності освітньо-виховного процесу. Така складноорганізована самостійна та багатофункціональна система ефективно впливатиме на особистість кожного здобувача вищої освіти, забезпечуючи підвищення рівня та якості здоров'я, здорового способу життя студентської молоді. Подальшої розробки потребують питання, пов'язані з вдосконаленням механізмів взаємодії соціальних інститутів суспільства в межах валеонасиченого здоров'язбережувального простору.

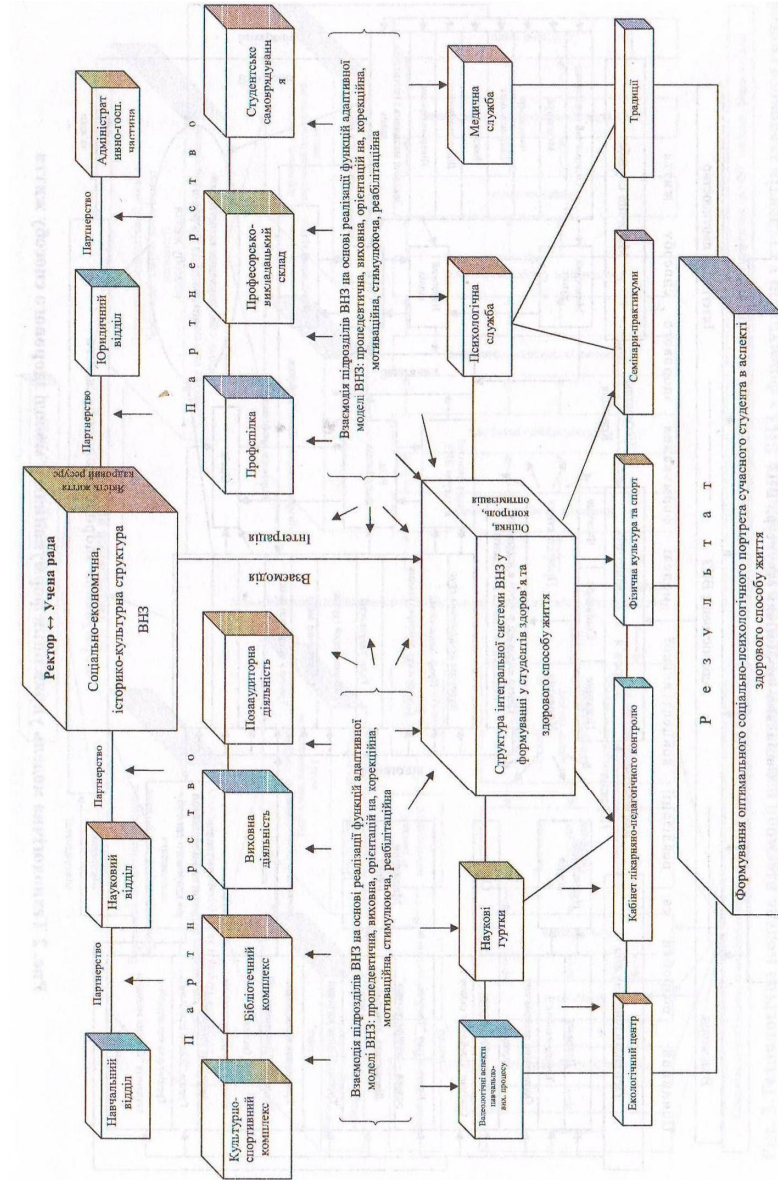

Рис. 1. Відкрита соціально-педагогічна система взаємодії підрозділів ВНЗ

Література

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посібник / О. В. Безпалько. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 134 с.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / [Алексеевко Т. Ф., Басюк Т. П., Безпалько О. В. та ін.] ; за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. – [2-е вид.] – К., Сімферополь: Універсум, 2013. – 536 с.
3. Копа В. М. Моніторинг індивідуальної і соціальної цінності здоров'я і здорового способу життя на прикладі студентської аудиторії / В. М. Копа // Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції «Наука і освіта 2004». – Том 44. Фізична культура і професійний спорт. Тези доповідей. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 17-25.
4. Омельченко С. О. Валеонасичений здоров'язбережувальний освітній простір вищого навчального закладу / С. О. Омельченко. – Слов'янськ: СДПУ, 2012. – 166 с.
5. Омельченко С. О. Теоретичні та методичні основи взаємодії соціальних інститутів суспільства в формуванні здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів: дис. ...д. пед. наук: 13.00.05 / Омельченко Світлана Олександрівна. – Луганськ, 2008. – 431 с.
6. Про Національну доктрину розвитку освіти [Електронний ресурс] : указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
7. Харченко С. Я. Соціально-педагогічні технології : навч.-метод. посібник для студ. вищ. навч. закладів / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 552 с/

**ОТКРЫТАЯ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СИСТЕМА
ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ КАК ПРЕДПОСЫЛКА
СОЗДАНИЯ ВАЛЕОНАСЫЩЕННОГО
ЗДОРОВЬЕСОХРАНЯЮЩЕГО ПРОСТРАНСТВА**

С. А. Омельченко

В статье доказывается, что формирование у студентов здорового образа жизни, культуры здоровья как личностно-ценностной категории духовно-соматического развития человека является насущной необходимостью сегодняшнего дня. Раскрывается содержание концептуальных подходов к проблеме создания и функционирования валеонасыщенного здоровьесохраняющего пространства современного высшего учебного заведения. Раскрывается содержание концептуальных подходов к проблеме создания и функционирования валеонасыщенного здоровьесохраняющего пространства современного высшего учебного заведения. Конкретизируется тезаурус проблемы исследования. Значительное внимание уделяется теоретико-методологическому обоснованию открытой

социально-педагогической системы взаимодействия подразделений вуза по формированию здоровья и здорового образа жизни студентов. Представлена модель открытой социально-педагогической системы взаимодействия подразделений вуза.

Ключевые слова: *открытая социально-педагогическая система, валеонасыщенное здоровьесохраняющее пространство, здоровый образ жизни, здоровье, высшее учебное заведение, студенты.*

**THE OPEN SOCIAL AND EDUCATIONAL SYSTEM OF A HIGHER
EDUCATIONAL ESTABLISHMENT AS A PREREQUISITE FOR
CREATING A VALEO-SATURATED AND HEALTH-KEEPING
SPACE**

S. O. Omelchenko

It is proved in the article that the formation of a healthy lifestyle and a culture of health of students as a personal and spiritual value category of a person's somatic development is urgently needed today. The content of conceptual approaches to the establishment and operation of valeo-saturated and health-keeping space of a modern university is revealed. The thesaurus of the research problem is specified. Much attention is paid to the theoretical and practical bases of the open social and educational system of interaction between the university departments in regards to the formation of health and healthy lifestyles of the students. The model of the open social and educational system of cooperation between departments of a higher educational establishment is presented.

Keywords: *Open social and educational system, valeo-saturated and health-keeping space, healthy lifestyle, health, higher educational establishment, student youth.*

Омельченко Світлана Олександрівна – доктор педагогічних наук, професор, ректор Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Слов'янськ, Україна). E-mail: saomel.ddpu@gmail.com

Omelchenko Svitlana Olexandrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Rector of SHEE «Donbas State Pedagogical University» (Sloviansk, Ukraine). E-mail: saomel.ddpu@gmail.com